

POLELO YA PHATLALATŠO YA DITABA - MOLAO WA TAOLO YA MOTŠHELO

12 Nofemere 2019

1. Ke tloga ke lemogile gore kgopelo ya SARS go kgorotsheko mabapi le go biletšwa tshekong ke Mošireletši wa Setšhaba a kgopela gore ke fane ka tshedimošo ya molefela motšhelo e bakile gononelo e ntši go phatlalatšo ya ditaba le go social media. Dipoledišano tše di botse ke motheo o mo botse wa temokrasi gomme khwalithi ya dipoledišano e a oketšega ge e thekgwa ke dintlha.
2. Kgopelo ya SARS go kgorotsheko ga se mabapi le molefela motšhelo o itšeng eupša SARS e lebile kgorotsheko go hlalosa le go lebelediša molawana wa semolao o bohlokwa wo o nyatšago molawana wa temokrasi wo o hweditšwego go dikamano tša tshepo magarenga ga SARS le balefela motšhelo. Ye ke tokelo ya molefela motšhelo ya tokelo ya sephiri, yeo e amago tokelo ya sephiri sa tshedimošo ya – mong le ya tšhelete – yeo e swerwego ke taolelo ya motšhelo. Molefela motšhelo yo mongwe le yo mongwe ka Afrika Borwa o na le kgatlhego thwii go morero wo re nyakago tshedimošo ya tlhoko, ga go motho yo a nyakago go fapoga mabapi le se.
3. O ka botšiša ka tokelo gore ke ka lebaka la eng mokgatlo, goba motho ka noši mabapi le morero wo, a sa amogele tlhaloso e bjalo yeo e nago le kgatlhego ya setšhaba le kamano.
4. Molawana wa molaotheo wa phihlelelo ya tshedimošo ya setšhaba yeo e swerwego ke mmušo o swanetše go lekanetšwa kgatlhanong le melawana ya molaotheo, bjalo ka ya sephiri, le merero ye mengwe, bjale ka go gataka kotsi ya go kweša setšhaba bohloko goba kgatlhego ya praebete. Kgatlhego ya tokelo ya sephiri ya molefela motšhelo, yeo e amago sephiri sa tshedimošo ya mong yeo e swareletšwego ke taolo ya motšhelo, ka kakaretšo e lemogwa bjale ka tšhitišo ya tokelo ya tshedimošo gape e e hlatsela melao tšhireletšo ya sephiri. Karolo 35 ya Molao wa Tšweletšo ya Phihlelelo ya Tshedimošo, 2000, e fana ka tšhireletšo yeo e filwego bakeng sa direkhoto tše dingwe tša SARS go tšwa go dikgopelo tša leloko la boraro.
5. Utullo ya tshedimošo ya motšhelo e na le ditlamorago bakeng sa kgwekgwe ya kgwebo ya taolo efe goba efe ya motšhelo – phethagalo le tiišetšo ya taolo ya motšhelo le taolelo. Go koleka ga metšhelo go tloga go le bohlokwa go mmušo ofe goba ofe wo o lefelwago ke metšhelo gape maikarabelo a pele a taolo ya motšhelo ke go koleka palo ya maleba yeo e hlokegago go mmušo ka kgonagalo ya tefelo ya setšhaba. Boikgafo bja balefela motšhelo bja go obamela molao bo ya le tshepho yeo e sekegetšwego go badudi ba naga le dikgwebo go taolo ya motšhelo ka boitshepho bja gore tshedimošo ya bona ya mong e ka se utullwe ka kakaretšo. Balefela motšhelo ba swanetše go letela gore dikholofelo tša bona di tiišetšwe gore balaodi bao ba laolago melao ya motšhelo ba dira bjalo ka mokgwa wa go swana le ka toka gore balefela motšhelo ba bangwe ba dinyakwa tša go swana ba swarwe ka go swana gape ka mokgwa o tee ka fase ga molao. Ka go lekanetša dikgatlhego tša setšhaba, tšeo di ka phadišanago, balaolodi ba tša molao ba tloga ba rata gore sephiri sa molefela motšhelo ke kgatako ya kgahlego, ntle le ge mohlomongwe e hlalositšwe go ya ka molao.

6. Khomišinare wa SARS le baofisiri ka moka ba motšhelo ba a gapeletšega go ya ka moloa go swara sephiri sa tshedimošo ya molefela motšhelo, ntle le ka fase ga mabaka a itšeng a molao. Mabaka a itšeng a semolao ga a šome go Mošireletši wa Setšhaba.

7. Ditlhagišo tša sephiri

7.1 Go ya ka Molao wa Taolo ya Motšhelo, 2011, (TAA) “tshedimošo ya molefela motšhelo” e swanetše ke ditlhagišo tša sephiri tšeo di beetšwego ka go Kgaolo 6 (dikarolo 67 go 74) ya TAA.

7.2 Molao wa kakaretšo ke gore baofisiri ka moka ba SARS ba swanetše go boloka sephiri sa “tshedimošo ya molefela motšhelo”.

Karolo 69(1) ya TAA e laetša gore:

Motho yo e lego moofisiri wa gabjale goba yo a se sa šomelago SARS o swanetše go boloka sephiri sa tshedimošo ya molefela motšhelo gomme a se bololle tshedimošo ya molefela motšhelo go motho yo e sego moofisiri wa SARS.

7.3 Le ge go le bjale, go na le ditlhagišo tše itšeng tšeo di dumelelago “tshedimošo ya molefela motšhelo” gore e utullwe go motho yo e sego moofisiri wa SARS. Mabaka a ka arolwa ka magoro a mahlano:

- Moofisiri wa SARS a ka utulla tshedimošo ya molefela motšhelo gore a kgone laolela Molao wa Motšhelo.
- Go ya ka taetšo ya kgorotsheko.
- Ge eba molefela motšhelo o fana ka tumelelo ya go ngwalwa.
- Ge eba Molao o mongwa o gataka ditlhagišo tša sephiri tša TAA – go ya ka karolo 69(2)(b) ya TAA.
- Go batho ba bangwe le ditheo tšeo di šupeditšwego ka go TAA – go ya ka karolo 70 ya TAA

7.4 Melao yeo e latelago e na le ditlhagišo tšeo di laetšago kgatako ya ditlhagišo tša sephiri tša molefela motšhelo:

- Karolo ya 9 ya Molao wa Ditagi le go Kwefa ka Ditagi, 1992
- Karolo ya 37 ya Molao wa Senthara ya Bohlale bja Ditšhelete, 2001; le
- Karolo 71 ya Molao wa Thibelo ya Bosenyi bja go Beakanywa, 1998.

Molao wa Mošireletši wa Setšhaba, 1994, ga o na tlhagišo yeo e gatakago ditlhagišo tša sephiri sa TAA.

7.5 Karolo ya 70 e fana ka lenaneo la ditheo tšeo SARS e ka fanago ka tshedimošo eupša karolwana ya 70(5) e tlhagiša gore utullo ya mohuta wo e ka dirwa fela ge go hlokega, gape e le ya maleba gape e tloga e lekanyeditšwe go dirišwa molaong goba mošomong. Utullo enngwe ya tshedimošo ya molefela motšhelo ke ditheo tšeo SARS e di utullelago e dirwa ka fase ga ditlhagišo tša go laolelwa ka tlhoko.

Mošireletši wa Setšhaba ga se motho yo a lego lenaneong ka go karolo 70 ya TAA.

7.6 Le mo dikgetsing tšeo maloko a dumeletšwego go ya ka molao, SARS e swanetše go nagana botse gore bakeng sa morero wa seo tshedimošo e kgopetšwego, ka fao e ka dirišwago le ka fao e ka šireletšwago.

7.7 Kgwekgwe ya kakaretšo ya TAA ke gore TAA ga e dumelele SARS go fana ka “tshedimošo ya molefela motšhelo” go Mošireletši wa Setšhaba.

7.8 Go tlola ditlhagišo tša sephiri sa TAA go lekana le bosenyi bja bomenetša go ya ka karolo ya 236 ya TAA.

7.9 Ka tekano motho yo, ntle le lebaka a ka gana goba go palelwa ke go obamela kgopelo ya tshedimošo ke Mošireletši wa Setšhaba o bonwa molato wa bosenyi bja bomenetša ka fase ga karolo ya 11(3) ya Molao wa Mošireletši wa Setšhaba, 1994.

8. Ka maitekelo a go efoga magato a go tšea molao, ka 2018/19 baofisiri go tšwa ofising ya SARS le ofisi ya Mošireletši wa Setšhaba ba hlaloseditše khansela ya mokopanelwa. Maele ao a filwego go SARS le go Mošireletši wa Setšhaba, go ya ka kgopolo ya ka, a tloga a tiišetša gore SARS e ka se gapeletšwe go fana ka tshedimošo ya molefela motšhelo go Mošireletši wa Setšhaba. Mathomong a lenyaga ke ile ka laetša thekgo ya ka go ofisi ya Mošireletši wa Setšhaba. Makga a mantši, nna le bašomedi ba ka re šomile ka thata go hwetša tshedimošo ge ofisi ya gagwe e be e dira kgopelo, gomme ke tla tšwelapele go dira bjalo. Ke tlhalositše takatšo ya ka ya gore re rata go dula rel butše poledišano ya rena, fao re ka rerišanago merero ya kgonagalo ya ngangišano pepeneneng, ka botshepegi gape ka bonnete

9. Tagafara ya go biletšwa tshekong yeo e ntšhitšwego kगतलhanong le nna e ntšeere ka semaka, ka ge ke holofetše gore toka yeo e laeditšwego e dirwa ka kगतलhego ya pušo e botse gomme ke mošomo wa molaotheo gore ditho tša mmušo di kgone go šomišana, go thekgana le go hlomphana go ya ka mešomo ya yona le mešomo ya semolao.

10. Go iša molato kgorotsheko ga se kgetho ya ka ya mathomo. Go be go tlo ba kaone ge nkabe SARS le Mošireletši wa Setšhaba ba rarollotše mathata a ntle le go išana kgorotsheko. Le ge go le bjale, go na le morero o mo golo wa sephiri sa tshedimošo ya motšhelo, wo ke tlamegago go o tshwarelela bakeng sa kholego ya balefela motšhelo ka moka. Melawana ga e kgaoletšwe go balefela motšhelo go biletšwa ka ditokumente tša kgorotsheko. Melawana e ama molefela motšhelo o mongwe le o mongwe le tšhomo botse ya SARS. Ge eba mohlomongwe e tla ba e le tumelelo ya balefela motšhelo go lokolola merero ya tshedimošo ya bona, gona SARS e tla hlompha tumelelo yeo. Ka tekano, ge eba kgorotsheko e laela gore SARS e lokollo tshedimošo ya molefela motšhelo gona nka obamela taelo yeo.

11. Ke lebelela tlhaloso go morero wo bjale ka o bohlokwa go temokrasi ya Afrika Borwa gape bjale ka boloko bja kagopele ka go phethagatša boikgafo bja ka bja go aga tshepo ya setšhaba le tshephagalo ka SARS. Ke ka lebaka la moya wo gore kgopelo ya SARS ya kgorotsheko e dirwe.

12. Re tloga re thabišitšwe ke dipoelo tša sephetho sa kgorotsheko lehono seo se tiišeditšego gore maloko ka moka a tla amega mohlakanelwa le kgorotsheko ka morero wo mola leloko le lengwe le le lengwe le sware ditokelo tša lona tša semolao.